

TABIAT BILAN TANISHTIRISHDA MUTAFAKKIRLAR MEROSIDAN FOYDALANISH

Tursunpo'latova Ruhshona

Qarshi davlat universiteti Pedagogika fakulteti, 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20226799>

Annotatsiya: Ushbu maqolada yosh avlodni tabiat bilan tanishtirish, ularda ekologik madaniyat va dunyoviy tasavvurlarni shakllantirishda Sharq mutafakkirlari hamda allomalarining ilmiy-pedagogik merosidan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilingan. Muallif Muhammad al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va Alisher Navoiy kabi buyuk siymolarning tabiat, uning qonuniyatlari hamda inson va atrof-muhit uzviyligiga oid qarashlarining bugungi kun ta'lim-tarbiya jarayonidagi metodik ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Mutafakkirlar merosi, tabiat bilan tanishtirish, ekologik tarbiya, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, pedagogik metodika, milliy qadriyatlar.

Аннотация: В данной статье анализируются возможности использования научно-педагогического наследия восточных мыслителей и ученых в процессе ознакомления молодого поколения с природой, формирования у них экологической культуры и мировоззренческих представлений. Автор освещает методическое значение взглядов таких великих деятелей, как Мухаммад аль-Хорезми, Абу Райхан Беруни, Абу Али ибн Сина и Алишер Навои, на природу, ее законы и гармонию человека и окружающей среды в современном образовательно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: Наследие мыслителей, ознакомление с природой, экологическое воспитание, Абу Райхан Беруни, Ибн Сина, педагогическая методика, национальные ценности.

Abstract: This article analyzes the possibilities of using the scientific and pedagogical heritage of Eastern thinkers and scholars in the process of introducing the young generation to nature and forming their ecological culture and worldview. The author highlights the methodical significance of the views of such great figures as Muhammad al-Khwarizmi, Abu Rayhan al-Biruni, Abu Ali ibn Sina, and Alisher Navoi on nature, its laws, and the harmony between humans and the environment in today's educational and training process.

Keywords: Heritage of thinkers, introduction to nature, ecological education, Abu Rayhan al-Biruni, Ibn Sina, pedagogical methodology, national values.

Kirish

Bugungi kunda yosh avlodga tabiiy-ilmiy bilimlarni berish va ularda atrof-muhitga nisbatan oqilona, mas'uliyatli munosabatni shakllantirish global ekologik inqirozlar davrida har qachongidan ham dolzarq ahamiyat kasb etmoqda. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida shunchaki g'arbiy ta'lim andozalari yoki quruq texnik ma'lumotlar bilan cheklanish yetarli emas. Ta'lim-tarbiyaning hayotiyliigi va ta'sirchanligini ta'minlash uchun xalqimizning ko'p asrlik milliy qadriyatlariga, xususan, zaminimizdan yetishib chiqqan buyuk Sharq mutafakkirlarining boy ilmiy merosiga tayanish metodik jihatdan ulkan samara beradi. Buyuk allomalarimiz borliqni, jonli va jonsiz tabiatni o'rganish orqali ilm-fan poydevorini qurganlar va ularning asarlarida inson hamda tabiat uyg'unligi falsafasi yuksak darajada yoritilgan.

Asosiy qism

Sharq uyg'onish davri mutafakkirlarining asarlarini o'rganar ekanmiz, ularning har biri tabiatni kuzatish, undagi qonuniyatlarni mantiqiy tahlil qilish orqali ulkan kashfiyotlar qilganiga guvoh bo'lamiz. Boshlang'ich va o'rta maktab ta'limida tabiatshunoslik darslarini tashkil etishda ushbu merosdan unumli foydalanish mumkin.

Xususan, Abu Rayhon Beruniy o'zining ilmiy faoliyatida tabiatni bevosita kuzatish, tajriba (eksperiment) o'tkazish va solishtirish metodiga alohida urg'u bergan. Beruniy "Saydana" asarida o'simliklar dunyosi, ularning shifobaxsh xususiyatlari, geografik tarqalishi haqida qimmatli ma'lumotlarni keltirib o'tadi. Dars jarayonida o'quvchilarni tabiat bilan tanishtirar ekanmiz, Beruniyning "Ilm-fanning asosi — shubha va kuzatishdir" degan tamoyilini qo'llash, bolalarni tabiat qo'ynida mustaqil kuzatishlar olib borishga undash darsning ilmiyligini oshiradi. Bolalar Beruniy bobomiz singari har bir o'simlik yoki toshning tuzilishiga diqqat bilan qarashni o'rganadilar.

Tibbiyot ilmining sultoni Abu Ali ibn Sino esa inson salomatligi va atrof-muhit o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mukammal darajada isbotlab bergan. U o'zining "Tib qonunlari" asarida toza havo, musaffo suv va toza tuproq inson hayoti uchun birlamchi omil ekanligini ta'kidlaydi. Tabiat darslarida "Suv va havoning ifloslanishi" yoki "Inson salomatligi va tabiat" mavzulari o'tilayotganda Ibn Sinoning o'gitlaridan misollar keltirish bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning eng ta'sirchan yo'lidir. Ibn Sinoning dorivor o'simliklar haqidagi qarashlari orqali o'quvchilarga o'lkamizdagi yalpiz, kiyiko't, na'matak kabi o'simliklarning tabiatdagi shifobaxshlik xususiyatlarini o'rgatish ularda tabiiy boyliklarimizga nisbatan faxr va mas'uliyat tuyg'usini uyg'otadi.

Ulug' shoir va mutafakkir Alisher Navoiy asarlarida esa tabiat go'zalligi yuksak insoniy tuyg'ular bilan uyg'unlashtiriladi. Navoiy o'z asarlarida birorta ham daraxtga bekorga zarar yetkazmaslik, har bir jonzotga shafqat ko'rsatish g'oyalarini ilgari suradi. Uning "Xamsa" dostonlarida tabiat tasviri, bahor, yomg'ir, daryolar va hayvonot olami shunday jonli tasvirlanganki, bu satrlar darslarda bolalarning emotsional idrokini faollashtirishga xizmat qiladi. Bolalarga qushlarni asrash, daraxt ekish (Navoiyning "Bir tup daraxt ekan odam..." hikmati asosida) haqida gapirilganda, bu o'gitlar shunchaki majburiyat emas, balki qon-qonimizga singib ketgan madaniyat ekanligi tushuntiriladi.

Metodik jihatdan mutafakkirlar merosini darsga olib kirishda quyidagi usullardan foydalanish tavsiya etiladi:

Muammoli va tarixiy savollar matni: Dars boshida "Beruniy bobomiz nima uchun yer dumaloq va u o'z o'qi atrofida aylanadi deb hisoblagan?" kabi savollar orqali bolalarning diqqatini tortish.

"Hikmatlar xazinasi" daftari: O'quvchilarga tabiat bilan bog'liq allomalarimiz hikmatli so'zlarini yig'ib borishni topshirish.

Integratsiyalashgan ekskursiyalar: Maktab bog'idagi o'simliklarni o'rganish jarayonida ularning Ibn Sino tibbiyotidagi o'rnini kichik sahna ko'rinishlari yoki taqdimotlar orqali ko'rsatish.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlarni tabiat bilan tanishtirishda mutafakkirlarimiz merosidan foydalanish — ta'lim va tarbiyaning uzviyligini ta'minlovchi fundamental pedagogik vositadir. Allomalarimizning ilmiy qarashlari va o'gitlari o'quvchilarga borliqni ilmiy asosda tushunishga yordam berish bilan birga, ularning qalbida vatanparvarlik, tabiatga nisbatan shafqat va ekologik daxldorlik tuyg'ularini tarbiyalaydi. Zero, o'z ajdodlarining tabiat sirlarini ochishdagi buyuk

xizmatlarini bilgan va anglagan avlodgina kelajakda tabiatni chin dildan e'zozlaydi va uning boyliklarini kelajak avlod uchun asrab-avaylaydi.

References:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. – Toshkent: "O'zbekiston", 2020.
2. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar. – Toshkent: "Fan", 1985.
3. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari (I jild). – Toshkent: "Xalq merosi", 1993.
4. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. – Toshkent: "Fan", 1995.
5. Hoshimov K., Safo L. Pedagogika tarixi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2005.
6. Sharipov A., Alimqulov E. Tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi va ajdodlar merosi. – Toshkent: "Universitet", 2012.
7. Internet resursi: www.ziyonet.uz – O'zbekistondagi ta'lim va madaniy meros portali.